

استحاله نهضت مشروط

(بررسی نقش سرویس‌های جاسوسی انگلستان و محافل

ماسونی در استحاله نهضت مشروطه)

جواد سلیمانی

دانشیار مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی

با نظارت علمی: دکتر موسی فقیه حقانی و دکتر ابودر مظاهری

انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی

۱۳۹۷

شمارهٔ ردیف ۱۴۰۹

شمارهٔ موضوعی تاریخ - ۸۰

۱۳۹۷-۲۹

■ استحالهٔ نهضت مشروطه (بررسی نقش سرویس‌های جاسوسی انگلستان و محافل ماسونی

در استحالهٔ نهضت مشروطه)

● مؤلف: جواد سلیمانی

● ناشر: انتشارات مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام

● چاپ: پاپيروس

● نوبت و تاریخ چاپ: اول، پاییز ۱۳۹۷

● شمارگان: ۳۰۰

● قیمت: ۳۶۰۰۰ تومان

● دفتر مرکزی: قم، خیابان شهدا، کوی ممتاز، پلاک ۳۸

● تلفن و نمابر: ۰۲۵-۳۷۷۴۲۲۲۶

● شعبه تهران: خیابان انقلاب، بین خیابان ۱۲ فروردین و شهید منیرى جاوید، ساختمان شماره ۳۱۰، طبقه سوم، واحد ۱۱۲

● تلفن و نمابر: ۰۲۱-۶۶۴۶۶۱۲۱

● شعبه مؤسسه امام خمینی (ره): قم، بلوارامین، بلوار جمهوری اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)

● تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۳۶۲۹

فهرست مطالب

۱۳	مقدمهٔ معاونت پژوهش
۱۷	سخن آغازین
فصل اول: نهضت مشروطهٔ ایران و زمینه‌های شکل‌گیری آن	
۲۶	مروری اجمالی بر نهضت مشروطه از آغاز تا انجام
۲۶	جرقه‌های آغاز نهضت
۲۶	الف) اهانت به مقدسات توسط مسیو نوز
۲۷	ب) به چوب بستن حاج میرزا محمد رضا
۲۸	ج) اهانت به جسد یک مسلمان
۲۹	مراحل نهضت
۲۹	الف) حادثهٔ مسجد شاه و مهاجرت صغرا
۳۱	ب) مهاجرت کبرا
۳۵	ج) افتتاح مجلس اول
۳۶	د) از تدوین قانون اساسی تا هرج و مرج و استبداد صغیر
۴۰	ه) دوران استبداد صغیر
۴۲	و) از فتح تهران تا سلطنت رضاخان

- زمینه‌های شکل‌گیری نهضت مشروطه ۴۴
- الف) اوضاع نابسامان حکومت قاجار ۴۵
- فرایند تعیین حاکمان ۴۵
- مالیات‌های غیرعادلانه ۵۰
- اعطای امتیاز به بیگانگان ۵۲
- ظلم و ستم کارگزاران ۵۸
- وضع نابسامان نظامی ۶۶
- بی‌توجهی به اصلاح امور ۶۸
- پیامدهای عملکرد قاجار ۷۱
- ب) ورود استعمار غرب به ایران ۷۷
- استعمار غرب و سلطه بر اقتصاد ۸۱
- استعمار غرب و اخذ امتیازات ۸۵
- ج) شیوع غرب‌زدگی ۸۹
- فرایند شیوع غرب‌زدگی ۹۰
- نوع اثرپذیری ایرانیان از غرب ۹۴
- پیامدهای غرب‌زدگی ۹۶
۱. تضعیف دین ۹۶
۲. تغییر طبایع و نابودی استعدادها ۹۷
۳. رفع زشتی منکرات ۹۸
۴. تقلید در سیرت و صورت ۹۹
۵. تحقیر علما و معارف دینی ۱۰۰
۶. انسانی شمردن فرنگی‌مآبی و غیرانسانی خواندن اخلاق اسلامی ۱۰۰
- جمع‌بندی ۱۰۳

فصل دوم: نیروهای اجتماعی تأثیرگذار بر شکل‌گیری نهضت مشروطه

- معرفی اجمالی نیروهای مؤثر در شکل‌گیری نهضت مشروطه ۱۰۶
- بررسی نقش سیدجمال‌الدین اسدآبادی در زمینه‌سازی نهضت مشروطه ۱۱۶
- ارزیابی دیدگاه‌ها دربارهٔ نقش سید در شکل‌گیری نهضت مشروطه ۱۲۳
- دیدگاه کسروی ۱۲۴
- دیدگاه محلاتی ۱۲۵
- دیدگاه امین‌الدوله ۱۲۶
- دیدگاه ادوارد براون ۱۲۷
- دیدگاه حسن تقی‌زاده ۱۲۸
- دیدگاه عبدالهادی حائری ۱۲۹
- دیدگاه محیط طباطبایی ۱۳۱
- جمع‌بندی ۱۳۷
- راز پرهیز علما از اصلاحات سید ۱۴۵
- مشرب باز سید ۱۴۶
- روابط سید با برخی افراد ۱۵۵
- شیخ‌احمد روحی ۱۵۵
- میرزا آقاخان کرمانی ۱۵۹
- یعقوب‌بن‌رافائل صنّوع ۱۶۱
- ملک‌المتکلمین ۱۶۳
- یحیی دولت‌آبادی ۱۶۴

فصل سوم: ماهیت نهضت مشروطه؛ قبل و بعد از استحاله

- ماهیت نهضت قبل از استحاله (عدالت‌خانه) ۱۶۹
- شواهد درخواست عدالت‌خانه در آغاز نهضت ۱۶۹

- ۱۷۵ پیشینه عدالت‌خانه
- ۱۷۶ فلسفۀ نیاز به عدالت‌خانه
- ۱۸۱ مقصود از عدالت‌خانه
- ۱۸۷ ماهیت نهضت بعد از استحالۀ (مشروطۀ غربی)
- ۱۸۸ مفهوم مشروطه
- ۱۸۸ انقلاب مشروطه
- ۱۸۹ مشروطۀ غربی
- ۱۸۹ شواهد درخواست مشروطه در میانه نهضت
- ۱۹۲ مقصود از مشروطۀ غربی
- ۱۹۹ جمع‌بندی

فصل چهارم: نقش سرویس‌های جاسوسی انگلستان در استحالۀ نهضت مشروطه

- ۲۰۲ ماهیت اینتلیجنس سرویس (سرویس جاسوسی انگلستان)
- ۲۱۳ اردشیر جی (اولین مأمور اینتلیجنس سرویس)
- ۲۱۷ مأموریت اصلی
- ۲۲۱ حضور در مدرسه علوم سیاسی
- ۲۲۲ عضویت در هسته مرکزی انقلاب مشروطیت
- ۲۲۶ حضور در لژ بیداری
- ۲۲۷ حضور در صحنه انقلاب مشروطه
- ۲۲۸ شناسایی رضاخان
- ۲۳۳ مهم‌ترین فعالیت‌های اردشیر جی
- ۲۳۳ نفوذ در میان عشایر و قبایل ایران
- ۲۳۵ ارتباط نزدیک با ماسون‌ها (ذکاء‌الملک فروغی)
- ۲۳۷ میرزا کریم‌خان رشتی (دومین مأمور اینتلیجنس سرویس)

۲۳۷ پیوند با سرویس جاسوسی انگلستان
۲۴۲ راز چپ‌نمایی میرزا کریم‌خان رشتی
۲۴۳ نقش آفرینی در مشروطه
۲۴۴ دخالت در انقلاب مشروطه

فصل پنجم: نقش محافل ماسونی در استحالهٔ نهضت مشروطه

۲۵۰ مقدمه
۲۵۲ مفهوم فراماسونری
۲۵۳ ریشه‌های فراماسونری
۲۵۸ دیدگاه فراماسونری دربارهٔ دین
۲۶۲ الف) معارف بنیادی دینی
۲۶۲ ۱. دربارهٔ خدا
۲۶۶ ۲. دربارهٔ وحی و نبوت
۲۶۸ ۳. دربارهٔ حیات پس از مرگ
۲۶۸ ۴. دربارهٔ منشأ دین
۲۷۱ ب) معارف غیربنیادی دینی
۲۷۱ ۱. ملائکه
۲۷۲ ۲. روح
۲۷۳ ۳. تقدیر
۲۷۶ ۴. منشأ خلقت انسان
۲۸۲ ۵. روابط جنسی
۲۸۳ فراماسونری در ایران از آغاز تا آستانهٔ مشروطیت
۲۸۸ اقدامات مجامع ماسونی در دوران نهضت مشروطه
۲۸۹ الف) دخالت در قتل ناصرالدین‌شاه

- ب) نفوذ در دربار مظفرالدین‌شاه و فتنه‌انگیزی ۲۹۴
- ج) نفوذ در جریان روحانیت ۲۹۶
- د) فعال کردن انجمن‌های مخفی ۳۱۲
- ه) طراحی نقشهٔ راه نفوذ و استحاله ۳۱۸
- و) تشکیل کمیتهٔ انقلاب ۳۲۴
- ز) نفوذ در مجلس شورای ملی و دخالت در قانون‌گذاری ۳۲۶

فصل ششم: فراماسون‌های ایرانی فعال در استحالۀ انقلاب مشروطه

- حسن تقی‌زاده ۳۳۳
- اردشیر جی ۳۳۶
- میرزا کریم‌خان رشتی (عبدالکریم‌خان اکبر) ۳۴۰
- عبدالحسین معز السلطان (سردار محیی) ۳۴۱
- حسینقلی خان نواب ۳۴۲
- حیدر عمواوغلی ۳۴۴
- محمدعلی فروغی (ذکاءالملک) ۳۵۰
- شاهزاده سلیمان میرزاحسن اسکندری ۳۵۳
- پی‌رم (یفرم) خان ارمنی ۳۵۶
- عبدالحسین خان شیبانی (وحیدالملک) ۳۵۸
- محمدولی خان سپهدار اعظم تنکابنی ۳۵۹
- نصرالله خان خلعتبری (اعتلاءالملک) ۳۶۲
- میرزاحمد نجات (مدیر روزنامهٔ نجات) ۳۶۳
- میرزاحمدعلی خان تربیت ۳۶۴
- سید نصرالله تقوی، معروف به سادات اخوی تهرانی ۳۶۵
- میرزاسلیمان خان میکده ۳۶۷

۳۶۸	صادق مستشارالدوله
۳۷۰	مرتضی قلی خان (صنیع الدوله)
۳۷۳	ابراهیم حکیمی (حکیم الملک)
۳۷۵	جعفر قلی خان (سردار بهادر)
۳۷۷	علی قلی خان (سردار اسعد بختیاری)
۳۷۸	میرزا حسن خان ونوق الدوله
۳۸۰	شیخ ابراهیم زنجانی
۳۸۱	سید محمد امام جمعه، معروف به امامزاده
۳۸۱	عبد الحمید خان غفاری (یمین نظام کاشی)
۳۸۲	میرزا قاسم خان صور (صور اسرافیل)

پیوست‌ها

۳۸۶	پیوست اول: زندگی‌نامهٔ اجمالی سید جمال‌الدین اسدآبادی
۳۸۷	پیوست دوم: باییت، بهاییت و ازلیه
۳۹۳	پیوست سوم: روش نفوذ ماسون‌ها در جوامع
۳۹۳	تظاهر به دین‌داری
۳۹۵	ایجاد هرج و مرج در مفاهیم
۳۹۷	انکار اصل ثابت و لایتغیر
۳۹۷	قداست‌بخشی به پیشرفت مادی
۴۰۰	حمایت از حکومت‌های لیبرال دموکرات
۴۰۲	اسطوره‌پردازی
۴۰۴	بهره‌وری از شعارهای لغزنده
۴۰۶	پیوست چهارم: تشکیلات و سازمان‌های بزرگ فراماسونری جهانی
۴۱۵	پیوست پنجم: چهره‌های فرهنگی فراماسونری جهانی

- ۴۱۸ فرانسيس بيكن
- ۴۲۳ جان لاک
- ۴۲۴ لايبنيتس
- ۴۲۷ گيلبرت بارنت
- ۴۲۸ جوزف اديسون
- ۴۲۸ لسينگ
- ۴۲۹ منتسکيو
- ۴۳۰ دزاگوليه
- ۴۳۵ منابع
- ۴۴۲ منابع انگليسي
- ۴۴۳ نمايه‌ها

مقدمه معاونت پژوهش

حقیقت اصیل‌ترین، جاودانه‌ترین و زیباترین راز هستی و نیاز آدمی است که سلسله مؤمنان و عالمان صادق چه جان‌ها که در راه آن نباخته، و جاهلان و باطل‌پرستان چه توطئه‌ها و ترفندها که برای محو و مسخ آن نساخته‌اند. چه تلخ‌واقعیتی است مظلومیت حقیقت، و چه شیرین‌حقیقتی است این واقعیت که در مصاف همیشگی حق و باطل، حق سربلند و سرفراز است و باطل از بین‌رفتنی و نگونسار. این والا و بالانشینی حقیقت، گذشته از سرشت حق، وام‌دار کوشش‌های خالصانه و پایان‌ناپذیر حقیقت‌جویانی است که در عرصه نظر و عمل کمر همت محکم بسته و از دام و دانه دنیا رسته‌اند، و در این میان نقش و تأثیر ادیان و پیامبران الهی، و به‌ویژه اسلام و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و جانشینان برحق و گرامی او علیه السلام، برجسته‌ترین است.

دانشمندان نام‌آور شیعه رسالت خطیر و بی‌نظیر خویش را بهره‌گیری از عقل و نقل و غوص در دریای معارف قرآن و برگرفتن گوهر ناب حقیقت از سیره آن پیشوایان و عرضه آن به عالم بشری و دفاع جانانه در برابر هجوم ظلمت‌پرستان حقیقت‌گریز دانسته و در این راه دیده‌ها سوده و جان‌ها فرسوده‌اند. اکنون در عصر بحران معنویت که دشمنان حقیقت و آدمیت هر لحظه با تولید و انتشار فزون از شمار آثار نوشتاری و دیداری و به‌کارگیری انواع ابزارهای پیشرفته سخت‌افزاری و

نرم‌افزاری در عرصه‌های گوناگون برای سیطره بر جهان می‌کوشند، رسالت حقیقت‌خواهان و اندیشمندان حوزوی و دانشگاهی، به‌ویژه عالمان دین، بس عظیم‌تر و سخت‌دشوارتر است.

در جهان تشیع، پژوهشگران حوزوی در علوم فلسفی و کلامی، تفسیری و حدیثی، فقهی و اصولی و نظایر آن کارنامه‌درخشانی دارند، و تأملات ایشان بر تارک پژوهش‌های اسلامی می‌درخشد. در زمینه علوم طبیعی و تجربی و فناوری‌های جدید نیز پژوهشگران ما تلاش‌هایی چشمگیر کرده، گام‌هایی نویدبخش برداشته و به جایگاه درخور خویش در جهان نزدیک شده‌اند، و می‌کوشند تا با فعالیت‌های روزافزونشان مقام شایسته خویش را در صحنه علمی بین‌المللی باز یابند. ولی در قلمرو پژوهش‌های علوم اجتماعی و انسانی تلاش‌های دانشمندان این مرزوبوم آن‌گونه که شایسته نظام اسلامی است به بار ننشسته و آنان گاه به ترجمه و اقتباس نظریات دیگران بسنده کرده‌اند. در این زمینه کمتر می‌توان ردپای ابتکارات و به‌ویژه خلاقیت‌های برخاسته از مبانی اسلامی را یافت و تا رسیدن به منزلت مطلوب راهی طولانی و پرچالش درپیش است. از این‌رو، افزون بر استنباط، استخراج، تفسیر و تبیین آموزه‌های دینی و سازمان‌دهی معارف اسلامی، کاوش در مسائل علوم انسانی و اجتماعی از دیدگاه اسلامی و تبیین آنها از مهم‌ترین اهداف و اولویت‌های مؤسسات علمی به‌ویژه مراکز پژوهشی حوزه‌های علمیه است.

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی* در پرتو تأییدات رهبر کبیر انقلاب اسلامی و حمایت‌های بی‌دریغ خلف صالح وی، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای «مد ظله العالی» از آغاز تأسیس براساس سیاست‌ها و اهداف ترسیم‌شده از سوی حضرت آیت‌الله محمدتقی مصباح یزدی «دامت برکاته» به امر پژوهش‌های علمی و دینی اهتمام داشته و در مسیر برآوردن نیازهای فکری و دینی جامعه، به پژوهش‌های بنیادی، راهبردی و کاربردی پرداخته است. معاونت پژوهش مؤسسه برای تحقق این

مهم، افزون بر برنامه‌ریزی و هدایت دانش‌پژوهان و پژوهشگران، در زمینه نشر آثار محققان نیز کوشیده و بحمدالله تاکنون آثار ارزنده‌ای را در حد توان خود به جامعه اسلامی تقدیم کرده است.

کتاب پیش روی، پژوهشی است در قلمرو تاریخ معاصر که با تلاش پژوهشگر ارجمند جناب حجت‌الاسلام والمسلمین آقای دکتر جواد سلیمانی نگارش یافته است. هدف اصلی نویسنده ارائه تبیین ریشه‌های انحراف نهضت مشروطیت با تکیه بر دست‌های پنهان سازمان‌های جاسوسی بیگانه می‌باشد.

معاونت پژوهش از مؤلف محترم و آقایان دکتر موسی حقانی و حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر ابوذر مظاهری که با مطالعه و ارائه نظرهای سودمندشان، بر اتقان و غنای اثر افزوده‌اند، صمیمانه سپاسگزاری می‌کند و توفیق روزافزون ایشان را از خداوند منان خواستار است.

معاونت پژوهش

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی *

سخن آغازین

انقلاب مشروطیت ایران، یکی از تحولات پیچیده و مهم تاریخ معاصر ایران به شمار می‌آید و پیچیدگی این انقلاب، در حوادث متناقض و پدیده‌های متضادی است که در آن به چشم می‌خورد. برخی انقلاب‌ها دارای رهبران، رویکردها و اهداف مشخصی می‌باشند، به طوری که با توجه به آنها، می‌توان روند تحولات آن انقلاب‌ها را تفسیر کرد و یا بر عکس، در روند حرکت خود، کنش‌ها و واکنش‌هایی را نشان می‌دهند و یا نمادهایی در آنها به چشم می‌خورد که با دقت در آنها می‌توان به منویات رهبران و اهداف پنهان آنها پی برد و به تحلیل روشنی در مورد آنها دست یافت. از باب نمونه، با مشاهده حضرت امام خمینی علیه السلام و روحانیت در روزهای آغاز انقلاب اسلامی ایران و با توجه به شعار اصلی نهضت، یعنی «استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی» به آسانی می‌توان به هویت دینی، ضد استبدادی و ضد استعماری نهضت امام خمینی علیه السلام پی برد، و یا در نهضت تنباکو با عنایت به رهبری میرزای شیرازی علیه السلام و همراهی میرزا حسن آشتیانی، شیخ فضل‌الله نوری، آقاجفی اصفهانی و سایر علما و با توجه به هدف شفاف نهضت (لغو قرارداد رژی) به آسانی می‌توان به هویت دینی و ضد استعماری آن نهضت دست یافت؛ ولی در انقلاب مشروطیت با پدیده‌های پیچیده و متضادی روبه‌رو می‌شویم که درک ماهیت این نهضت را دشوار می‌کند.

محض نمونه، قبل از آغاز نهضت، روشنفکرانی را در ردهٔ رهبران فکری زمینه‌ساز نهضت مشاهده می‌کنیم که هم خود هویت غیردینی دارند و هم اصلاحات غیردینی را تعقیب می‌کنند. آنها محدودیت استبداد و حکومت قانون و مجلس شورای ملی به شیوهٔ غربی را می‌طلبند؛ اما ناگاه در آغاز نهضت، برخی علمای تهران به نهضت می‌پیوندند و هدف نهضت را برقراری عدالت اسلامی و زدودن ظلم و استبداد معرفی می‌کنند و به نهضت رنگ مذهبی می‌دهند. کم‌کم بر تعداد علمای حامی نهضت افزوده می‌شود و صبغهٔ دینی نهضت پررنگ‌تر می‌شود، ولی یکباره و در نیمهٔ راه انقلاب مشروطه، دست پنهان منورالفکران غرب‌گرا و استعمار انگلیس، در کشاکش تحولات نمایان می‌گردد و ماهیت دینی نهضت را دگرگون می‌نماید؛ به طوری که برخی علما به مقابله با انقلابی که خود در ایجاد آن نقش داشته‌اند، برمی‌خیزند و در مقابل روشنفکران سکولار و استعمار انگلیس موضع می‌گیرند. در نتیجهٔ این درگیری، بار دیگر استبداد بر اریکهٔ قدرت می‌نشیند؛ ولی بعد از اندک‌زمانی روحانیت از صحنهٔ رهبری کنار رفته، قدرت به دست روشنفکران سکولار می‌افتد؛ اما دیری نمی‌پاید که استبدادی بدتر از استبداد قاجار، روشنفکران سکولار را به خدمت گرفته، بر ملت ایران سلطه می‌یابد.

این تحولات متناقض، تحلیلگران تاریخ را در حیرت فرو می‌برد و پرسش‌های زیر را در ذهنشان زنده می‌کند:

- چگونه نهضتی که روحانیت در آن حضور فعال داشت، مورد تأیید انگلیس قرار گرفت؟
- چرا منورالفکران سکولار در کنار روحانیت قرار گرفتند؟
- چه فرایندی دو محیط ناهمگون حرم حضرت معصومه علیها السلام و سفارت انگلیس را به پناگاه نهضت مشروطه مبدل ساخت؟

- چرا هدف نهضت در جایی عدالت‌خانه و جای دیگر، مشروطیت بیان شد؛ حال آنکه بین عدالت‌خانه و مشروطیت تفاوت ماهوی وجود دارد؟

- چرا نام مجلس، از مجلس شورای اسلامی به مجلس شورای ملی تغییر یافت؟

- چگونه نهضتی که ابتدا با شعار استبدادستیزی آغاز گردید، سرانجام به دست دیکتاتوری مستبدتر از قاجاریه (رضاخان) افتاد؟

- چگونه نهضتی که از آزادی بیان، قلم و فکر دم می‌زد، پس از پیروزی، خفقان سختی بر جامعه حاکم کرد، و برخی رهبران خود را به جرم مخالفت با بعضی امور به قتل رساند؟

این تضادها و دهها تضاد دیگر، حاکی از آن است که انقلاب مشروطیت، برخلاف نهضت تنباکو و انقلاب اسلامی، از هماهنگی و وحدت نسبی ارگانیک برخوردار نیست؛ یعنی بین زمینه‌ها، تکامل و فرجام آن، تناقض‌های آشکاری به چشم می‌خورد.

علت این تضادها و بدفرجامی را می‌توان به عواملی مانند اعتماد به منورالفکران غرب‌گرا، از میان رفتن وحدت ملت، اختلاف میان روحانیت، عدم تدبیر رهبران نهضت، تندروی برخی احزاب و گروه‌ها، بدعمل کردن دربار قاجار و مانند آن نسبت داد؛ لکن به نظر می‌رسد همه این عوامل به طور یکسان در انحراف نهضت مشروطه نقش نداشته‌اند: برخی مقتضی انحراف انقلاب مشروطه و برخی دیگر زمینه و شرط انحراف به شمار می‌آمده‌اند. البته طبیعی است که نقش مقتضی در انحراف، بیش از زمینه و شرط انحراف است؛ یعنی همه عوامل مؤثر در نهضت را نمی‌توان در عرض یکدیگر بررسی کرد.

برخی محققان معاصر معتقدند که یکی از عوامل اصلی و مقتضیات اساسی استحاله هویت دینی، ضداستبدادی و ضداستعماری نهضت مشروطه ایران، دست‌های پنهان استعمار خارجی است که از آستین دست‌پروردگان مرموز، خودباخته و خائن داخلی‌شان بیرون آمد.

اسماعیل راین در مورد تأثیر جریان استعماری فراماسونری در مشروطیت

می‌نویسد:

درباره اینکه ماسون‌ها تا چه حد در نهضت مشروطیت ایران سهم داشتند، نظرهای مختلف بیان گردیده است که گاه اغراق‌آمیز به نظر می‌رسد؛ لیکن حقیقت آن است که نمی‌توان دخالت علنی و مخفی و سهم آنها را در کار مشروطیت اغراق‌آمیز دانست. در اینکه این گروه در هیجان و غلیان افکار به خصوص در سال‌های آخر حکومت مستبدۀ محمدعلی‌شاه مؤثر بودند، تردیدی نیست؛ ولی تعیین حدود و اثر عملیات آنان مستلزم سنجش دقیق‌تر است... این نکته مسلم است که روزی که ناصرالدین‌شاه کشته شد، فراماسون‌ها به طور علنی وارد جرگه مشروطه‌خواهان ایران شده و از آزادمردان مشروطیت انقلابی‌تر شدند.

محمود محمود به عنوان یک شاهد عینی در صحنه سیاست و دوست نزدیک بسیاری از رجال سیاسی فراماسون عصر مشروطه، در مورد نقش ماسون‌ها در انقلاب مشروطه و حوادث ناگوار آن می‌نویسد:

احزاب و مجامع سرّی مانند علف هرزه از هر گوشه سر بلند می‌کنند. کار مملکت به دست ارادل و اوباش می‌افتد؛ همان محافل سرّی که اسباب انقلاب فرانسه و فتنه و آشوب سایر ممالک را برای سود خویش فراهم آوردند. همان محافل و مجامع، اسباب هرج و مرج و فتنه و فساد را در ایران فراهم کردند. این آشوب را نهضت ملی خواندند. انقلاب مصنوعی به وجود آوردند که روح ملت ایران خبر نداشت. نام این آشوب را باید آشوب فتنه‌انگیزان نامید که محافل سرّی ایران به

۱. اسماعیل راین، فراموش‌خانه و فراماسونری در ایران، ج ۲، ص ۱۴۸-۱۴۹.

سود لژنشینان سواحل رود تیمس برپا کردند که روس‌ها را ترسانده، از نفوذ انگلیس‌ها در ایران بر حذر کنند.^۱

آن‌گاه ورود فراماسونری به ایران را یک اتفاق شوم و نامبارک شمرده، می‌نویسد: باور کنید از آن روزی که عنوان فراماسون در این مملکت پیدا شده و محفل سرّی آنها به اشارهٔ لندن در این سرزمین تشکیل گردید، از همان روز، بدبختی و سیه‌روزی ملت ایران شروع شده است. همین که ناراضی‌ها و ساده‌لوحان و طبقهٔ شیاد و ماجراجو در اطراف این محفل گرد آمدند، از آن روز اساس حکومت ایران متزلزل گردید و امنیت از مملکت ایران رخت بریست...^۲

نشریهٔ نیمه‌مخفی ماسون‌های ایرانی در مورد دخالت ماسون‌ها در انقلاب مشروطه می‌نویسد:

«در تاریخ انقلاب مشروطیت عثمانی (منظور تدوین قانون اساسی مشروطیت به وسیلهٔ مدحت‌پاشاست)^۳ و ایران، سایهٔ دست انجمن‌های فراماسون در آماده کردن زمینهٔ انقلاب و رهبری آن آشکارا و نمایان است...»^۴

با توجه به دیدگاه‌های فوق، تلاش شده است تا با ارائهٔ اسناد و دلایل معتبر، دخالت دست‌های پنهان استعمار خارجی در انقلاب مشروطیت نشان داده شود.

از آنجا که فعالیت‌های این دست‌های پنهان بیشتر در قالب دو سازمان مخفی ایتلیجنس سرویس و فراماسونری بود، ماهیت، پیشینه، اهداف، ویژگی‌ها، افراد

۱. محمود محمود، تاریخ روابط سیاسی ایران و انگلیس، ج ۷، ص ۴۰.

۲. همان، به نقل از: اسماعیل رائین، فراموش‌خانه و فراماسونری در ایران، ج ۲، ص ۱۵۰.

۳. مدحت‌پاشا، معاصر میرزا حسین خان سپه‌سالار است که هر دو در یک دوره اقدام به تدوین قوانین کردند و فراماسون و عضو لژ استامبول بودند (ر.ک: اسماعیل رائین، فراموش‌خانه و فراماسونری در ایران، ج ۲، ص ۱۵۱).

۴. «تاریخچهٔ مختصر جمعیت‌های سرّی از قدیم تا جدید»، ص ۹، نشریهٔ لژ همایون، به نقل از: اسماعیل رائین، فراموش‌خانه و فراماسونری در ایران، ج ۲، ص ۱۵۱.

سرشناس آنها و فعالیت‌های این دو سازمان در انقلاب مشروطه بررسی شده است.

سیر بحث کتاب به شرح زیر است:

در فصل اول، بی‌کفایتی قاجاریه و امتیازخواهی بیگانگان، به عنوان زمینه‌های

داخلی و خارجی خیزش و تمنای تحول از مردم بررسی شده است؛

در فصل دوم نیروهای اجتماعی تأثیرگذار بر شکل‌گیری نهضت مشروطه معرفی

شده و سهم جریان اصلاحات در میان سایر جریان‌هایی که در صدد مدیریت،

جهت‌دهی و تحریک ملت بوده‌اند، ارزیابی شده است؛ لکن از آنجا که برخی

محققان، برای سیدجمال‌الدین اسدآبادی در بیداری مردم سهم ویژه‌ای قائل بوده‌اند،

نقش سید به صورتی مبسوط‌تر ارزیابی گردیده است؛

سپس در فصل سوم، ماهیت نهضت، قبل و بعد از استحالۀ بررسی شده، و آن‌گاه

در فصل چهارم و پنجم، نقش اینتلیجنس سرویس و فراماسونری در استحالۀ انقلاب

مشروطه بررسی، و در فصل ششم، چهره‌های معروف این دو سازمان مخفی،

معرفی، و کارکردهای آنان به‌اختصار بیان شده است.

سرانجام در پیوست‌ها، مباحثی درباره‌ی زندگی نامۀ سیدجمال‌الدین اسدآبادی،

روش نفوذ ماسون‌ها در جوامع، تشکیلات و سازمان‌های بزرگ فراماسونری جهانی

و چهره‌های فرهنگی فراماسونری مطرح شده است.

گفتنی است نگارنده، قبل از این اثر، مسئله‌ی فرایند تبدیل نهضت عدالت‌خانه

به مشروطه غربی و عوامل دخیل در آن را در کتاب *از عدالت‌خانه تا مشروطه*

غربی بررسی کرده است. آن‌گاه بعد از استمرار مطالعات و تحقیقات به این

نتیجه رسیده است که در میان عوامل مؤثر در نفوذ و استحالۀ نهضت مشروطه

دست‌های مرموز وابسته به مراکز اطلاعاتی استعمار، مانند سایه‌های پنهان و

نیمه‌پنهان، نهضت مذکور را کنترل، و آن را در راستای اهداف خود هدایت

می‌کرده‌اند و پس از نفوذ در مراکز حساس و پُست‌های کلیدی، در کشاکش

نهضت نقاب از چهره برکشیدند و مدیریت انقلاب را از عالمان دین و ملت متدین گرفته، به دست دولت انگلیس سپردند.

امید است مطالعه این کتاب موجب عبرت ملت ایران و هوشیاری افزون‌تر در حفظ و پاسداری دستاوردهای انقلاب اسلامی گردد. در خاتمه از جناب استاد موسی فقیه حقانی «دامت افاضاته» که به دقت متن حاضر را مطالعه کردند و نکات اصلاحی ارزنده‌ای را مطرح فرمودند سپاسگزارم. همچنین از حجة الاسلام دکتر ابوذر مظاهری «زیده عزه» و حجة الاسلام دکتر مهدی ابوطالبی «زیده عزه» که در چینش مباحث رهنمودهای ارزنده‌ای ارائه کردند تشکر می‌کنم و از خداوند متعال توفیقات روزافزونشان را آرزو می‌نمایم.

جواد سلیمانی

۷ اسفند ۱۳۹۵ هـ ش

برابر با

۲۷ جمادی الاول ۱۴۳۸ هـ ق